

'het merkwaardige feit voor dat hier de grootste opkomst is geweest van het hele land: 50 % van de oproepen. In de regel is er overal 10 tot 25 % opgekomen . . . In Limburg was het vluchten echter zeer moeilijk, er waren uitdrukkelijke waarschuwingen gegeven en de grens was driedubbel bewaakt . . . In de school was voor iedere stad een lokaal ingericht. Verder was er een z.g. 'linnenkamer', d.w.z. daar konden de mensen die niets bij zich hadden, nog een hele uitrusting krijgen. Het is geweldig, zoveel als daar bij elkaar gebracht was. Zowel de grote zaken (b.v. Vroom en Dreesmann) als de particulieren hebben alles gegeven, wat ze missen konden . . .

Van het verplichte uur van opkomst af (vier uur 's middags tot elf uur 's avonds) liepen er aan één stuk door dames rond, die belegde broodjes, koffie, thee, melk en fruit presenterden. Er was ook snoep en koekjes voor de kinderen gezonden. In het gebouw was ter bewaking marechaussee aanwezig, die helemaal niet wist waar het om ging. Dat hoorden ze pas van ons. Allemaal prima lui, die er ontzettend de smoor in hadden, temeer omdat ze velen van de vertrekkenden persoonlijk kenden . . . De vrouw van een onzer advocaten, een arische doktores, heeft prachtig werk verricht: in de dokterskamer verzamelde ze alle invaliden (kreupelen, gebochelden, verlamden enz.) – Toen riep ze de *Obersturmführer* en zei: 'Dat is jullie *Arbeitseinsatz* voor Duitsland.'

Die avond na elf uur gingen de opgeroepen zich klaar maken voor het vertrek.

'Om kwart voor twaalf werden ze naar buiten gebracht . . . en opgesteld in colonnes. Ze werden nog even toegesproken: ze mochten niet spreken onderweg en wie uit de rij liep, werd doodgeschoten. De stoet werd als volgt gevormd: voorop politie op de fiets, de marechaussee in een motorzijaanspan met de *Obersturmführer*, dan vier man van de marechaussee te voet, daarachter vier stuks Joodse Raad als een soort van gijzelaars. Daarachter het transport, dat weer op dezelfde wijze van achteren gedekt was. Aan beide kanten gewapende SS.¹ Het is jammer dat mijn uitdrukingsvermogen zo beperkt is. Ik zou zo graag mijn indruk willen weergeven van deze nachtelijke exodus. Deze zwaarbepakte zwijgende troep mannen en vrouwen die, bewaakt als gevaarlijke misdadigers, door de stad naar het station trok . . . Bijna geen Maastrichtenaar heeft er iets van gemerkt: het was bijna twaalf uur en de weinigen die nog op straat waren, werden van te voren door de politie weggejaagd. Kun je begrijpen, hoe ik me voelde, toen die mensen, eenmaal in de coupé's ingeladen, ons begonnen te bedanken voor alle goede zorgen en ons het beste en sterkte wensten? Stel je voor: zij, de slachtoffers, aan ons, Joodse Raad, ridders van de droevige figuur, Don Quijotes in het kwadraat! Met een voorbeeldige zelfbeheersing en rust zijn ze weggereden.'

¹ D.w.z.: mannen van de *Sicherheitspolizei*.